

Dr. Balázs Lajos

A román nyelv tanulásának jogáért

A cím láttán bizonyára többen felkapják a fejüket. Milyen jogról van szó, amikor köztudott, hogy a román nyelv oktatása/tanulása kötelező? A nemzetiségi iskolákban is. Pontosítok tehát: a román nyelv **másfajta tanításának/tanulásának** jogáról van szó, sajátosan a magyar anyanyelvű tanulók esetében. Írásom az erdélyi magyarság csaknem egészét érintő eme kérdéskört világítja át, a hazai nyelvoktatási politika *következményei, okai, megoldások* kulcsszavak körül.

Meglátásaimat a következőkre alapozom:

a magam több mint negyven éves tanári tapasztalata, a szülői reklamációk és értekezletek évtizedek alatt visszatérő problematikája; Erdély csaknem valamennyi megyéjéből a megyei és országos terjesztésű lapoknak küldött kétségbeesett hangú szülői panaszok és jelzések; az iskolai szinten végzett tanulói vélemények adatai; a főleg fiatalok kivándorlását ösztönző, a munkaerőpiacon tapasztalt sikertelen állásvizsgák és munkahelyi integráció kisebb-nagyobb kudarcai; civil és szakmai szervezetek, tanítók, tanárok, nyelvészek és egyetemi oktatók közzétett állásfoglalásai.

Ezen megnyilatkozások közös vonása, hogy egyértelműen jelzik azt a feszültséget, ami a román nyelv oktatása körül a román oktatási rendszerben, de a társadalomban is évtizedek óta állandósult és fokozódik, amit kölcsönös vádaskodások is terhelnek a román nyelv magyarok által való elégtelen ismerete kapcsán.

A román nyelv oktatási politikájának következményei

– A tanítók és romántanárok szakmai, a tanulók és szülők iskolai kudarca a román nyelv tanítására/tanulására fordított idő-, pénz-, anyagi, didaktikai és szellemi többletráfordítás ellenére. A románórára fordított idő aránytalanul felülmúlja a többi tantárgyakra fordított időt, az eredmények pedig messze elmaradnak a ráfordított erőfeszítésektől. Ha beszámítjuk a szülők, nagyszülők segítség gyanánt nyújtott időráfordítását és a külön megfizetett pótórák idejét, az órákra való felkészülés megsokszorozódik. Más szóval: évtizedek óta folyó anyagi, finanszírozási és intellektuális pazarlás folyik az

állami oktatás keretében, holott a magyar anyanyelvű tanulók többsége számára az iskola a román nyelv mint államnyelv elsajátításának csaknem egyedi helye, kerete és intézménye. Szilágyi N. Sándor és Mihaela Gheorghe egyetemi docenseket idézve a román nyelv- és irodalom vizsgákra való „bemagolása”, illetve ezen diszciplínának hibás tanítási stratégiája hatalmas szellemi erőpazarlást is kíván a magyar tanulók részéről, amit, Mihaela Gheorghe szavaival élve, „sok más értelmes dologra lehetne fordítani.”

– A román nyelv és irodalom, mint tantárgy, a magyar tanulók számára a legnehezebb tantárgy lett: megelőzte a közmondásos matematikát. (Lásd a tanulói véleményeket!)

– Évek óta – és tulajdonképpen ezt tekintem a jelenlegi román nyelvoktatási stratégia legsúlyosabb következményének – a VIII. osztályos tanulók záróvizsgáján a magyar anyanyelvű tanulók 40–50–60%-a román nyelvből megbukik, és nemcsak a Székelyföldön! – ahogy sajnos néhány politikusunk is tudni véli. Számukra a tovább tanulási lehetőséget a szakiskolák jelentik, ahol nem kérnek nyolcosztályos bizonyítványt!

– A tárgyaktól nem idegen például olyan különös, ám konkrét eset sem, mint a rendőri állomány etnikai összetételének javítása (régi törekvése ez az RMDSZ-nek): első alkalommal hirdettek állásvizsgát Kovászna és Hargita megyében 3, illetve 4 rendőri állás betöltésére magyar fiatalokkal. Annak ellenére, hogy több mint 100-an (!) jelentkeztek, csak 2-öt, illetve 3-at tudtak alkalmazni, hiányos román nyelvtudásuk miatt.

– A múlt iskolai évben a felmérések alapján betervezett IX. osztályok egy részét nem tudták betölteni a képességi vizsgán románból elért gyenge eredmények miatt. Ez történt Temes, Bihar, Szatmár, Szilágy és Brassó megyében. Ezek a veszteségek az egyetemi felvételin is jelentkeznek.

– Évről évre a sajtót elárasztják a kétségbeesett szülők levelei, melyek szerint „a gyermekük továbbtanulási lehetősége megtört a román miatt”.

– 2004-ben Kovászna megyei szülők szervezkedni kezdtek (RMSZ híre), hogy V–VI–VII-es gyermekeiket Magyarországra viszik, „mert itt, a román miatt nem képesek nyolcosztályos bizonyítványt szerezni”.

– Sok érettségizett fiatal tanulmányi átlaga a román nyelv és irodalom átlaga miatt alacsonyabb, ami miatt hátrányos helyzetbe kerülnek a felvételin, utólag pedig az ösztöndíj odaítélése esetében.

– A magyarokat igen gyakran „nyelvi fogyatékosok”-nak (handicapați lingvistic) stigmatizálják a román parlamentben is, holott a magyar fiatalok jelentős része könnyedén, jól beszél angolul, németül. Megdöbbenő, hogy általános iskolát, középiskolát végzett fiatalok, de egyetemisták is, nem ismerik a közfogyasztási cikkek (pl. élelmiszerek) nevét, az árura kitűzött céduláról

olvassák le azt, vagy önkiszolgáló üzletet keresnek, ahol nem kell az árut kérni (ez év május eleji tv-s felmérés Marosvásárhely környékén, illetve Kolozsváron).

– Csaknem mindennapi beszédtema, gyakori sajtótema a magyar tanulók románnyelv-oktatása, vizsgáztatása miatti diszkriminációja, ami miatt több testület, kolozsvári magyar és román egyetemiek a Diszkriminációellenes Tanácshoz is fordultak. És nem beszélünk a dolognak arról az oldaláról, hogy ez az állapot ellenérzéseket vált ki magával a románsággal szemben is. Kinek használ?

Míndezek után (és nem is érintettem a probléma valamennyi vetületét) nem csoda, ha a román nyelv oktatásának kérdése a romániai magyar lakosság körében egyre erősödő és összetett társadalmi kérdéssé válik, hiszen a román nyelv miatt hátrányt szenvedett tanulók közvetve vagy közvetlen több ezer erdélyi magyart érintenek.

Az okok

– A román nyelv nemzetiségi iskolákban való tanításának politikáját és stratégiáját az az elv képezi, hogy a román nyelv, az állam nyelve, magától értetődően valamennyi nemzeti közösség „anyanyelve”. Következésképpen a román nyelv oktatási koncepciójának és stratégiájának kidolgozásában következetesen összetévesztik vagy felcserélik az oktatási célt az oktatási eszközökkel. Oktatási cél alatt a román nyelv megtanulását értem.

– A román nyelv oktatásának egész projektje, teljes eszköztára – tanterv, tankönyvek, didaktikai eszközök, módszerek, tartalmak, üzenetek, oktatási célok, ismeretellenőrzési rendszerek – differenciálatlan, illetve alig differenciált. Itt leledzik a szándék és eredmény közti mély szakadék fő oka. Igaz, hogy a Tanügyi törvény (120. szakasz) elismeri a kisebbségi tanulók azon jogát, hogy sajátos programok és tankönyvek szerint tanulják a román nyelvet az általános iskolai (I–IV. és V–VIII.) osztályokban, csakhogy ennek a gyakorlati megvalósítása egyszerűen átverés, kijátszás. Míg az ún. differenciálás az első négy osztály esetében valamelyest kitapintható, addig mindez az V–VIII. szintjén csaknem megreked a tankönyvek fedőlapján. Pedig a tankönyv, s ez vitathatatlan, az oktatás legfontosabb eszköze.

– Íme például, mi olvasható a VI. osztály számára kiadott tankönyv fedőlapján: *Limba și literatura română, manual destinat claselor cu predare în limba maghiară*. Aki csak ennyit lát, annak minden a legnagyobb rendben. Csakhogy a tankönyv nem felel meg az EU-s normáknak, elsősorban terjedelmi okoknál

fogva: a kétoldalnyi olvasmányok ajánlottak, aminek, ha figyelembe veszem a betűméretet, sorközöket stb., az olvasmányok mintegy 60%-a nem felel meg. De ezzel még túl keveset mondtam. A magyar, de bármelyik kisebbség tanulója (a román anyanyelvű tanuló is) olyan szavak sokaságával találja magát szemben, ami – visszafogottan fogalmazva – anakronizmus (az európai normák más példái!). Egyébként a tankönyvek és általában a román nyelv tanításának épp ezen aspektusa váltja ki a legnagyobb felháborodást mind a tanulók, mind a szülők körében, akik képtelenek a gyermekeknek segíteni. Az elavult és a táj-szavak sokasága oda vezetett, Dobolyi István brassói román tanár szavait idézve, hogy tanár és diák számára élmény helyett valóságos kín lesz a tanítás és tanulás. Mutatóban, hanem el sem hiszik a sommázó kijelentést, néhány példa: *bartan, şiac, harapnic, leah, şpangă, pedestraş, şleabtă pospolită, metereş, săneată, a priponi, poteră, savai, gig, a cărăbăni, a se aburca, a cotiği, hârsit, sirep, fârtat, a se şupuri, jordie, ducă, norocire, burduşel, fecior de lele, a da palancă la pământ* stb. És folytathatnám azon szavak sokaságával, amelyek nem találhatók sem a lapalji szómagyarázatokban, sem a könyv végén található szószerkesztésben, vagy ha igen, egy másik, talán még ismeretlenebb szinonimával adja meg a kulcsot. A szószerkesztések más melléfogásairól most nem is szólok. Nem ritkán az az érzésem támad, hogy a tankönyveket olyan szerzők írták/állították össze, akik kevésbé vagy egyáltalán nem járatosak a román–magyar bilingvizmus kérdéseiben.

– Alapvetően hibás az a szemlélet, mely – ugyan indirekt módon: tantervek és tankönyvek által – tagadja azt a tényt, hogy minden nyelv önálló entitás. Csakis ezzel magyarázható, hogy a román nyelv nemzetiségi iskolákban való oktatási stratégiája egyenlőségjelet húz, egyfelől az iskolákban tanított hét kisebbségi nyelv, másfelől a román nyelv között. És azt képzelem, hogy egyetlen nyelv, a román nyelv grammatikája megfelel a kisebbségi nyelvek nyelvtani szerkezetének is. Hamis illúzió azt gondolni, hogy a román nyelvkönyv adaptálása a nemzetiségi tanulók számára abból áll, hogy a szóvégi szószerkesztet csereberélik egyik nemzetiségi nyelvről a másikra. Ez minden lingvisztikai logikát felülmúl.

– Nem vagyok meggyőződve arról, hogy a III-os magyar tanulóknak, aki alig érzékeli környezetét egy másik nyelven, ilyen típusú házi feladatot kell megoldania: *Copiaţi ortogramele din textul...* A *La grădina zoologică* című, amúgy szellemes versnek az állatkertet kellene bemutatnia, de mert metaforákban teszi: „Rogi lupul să te ia puţin în cărcă”, „Elefantul e întrebuintat în loc de troleibuz”, csaknem alkalmatlan a célra, mivel a magyar gyermek a szavak alapjelentését sem ismeri, a frazeológiai egységeket még annyira sem. Ezért tartom fontosnak Mihaela Gheorghe docens véleményét idézni: „A kisebbségi

tanulót meg kell előbb alapszinten tanítani kommunikálni. Jelenlegi formájában az iskolai tananyag nem alkalmas a nyelvi kompetenciák kialakítására.”

– A magyar és általában a kisebbségi tanulók számára írt könyvek tulajdonképpen a román tanulók számára írt tankönyvek olykor csonkított átültetései: a szakmai empátia mellőzött, de hiányzik az az igyekezet is, hogy figyelembe vegyék valamennyi kisebbségi nyelv sajátosságát a román nyelvvel szemben (pl. a magyar agglutinált, a román flektált nyelv). Az egységes vizsgarendszer egyébként lerántja a leplet az egész nyelvoktatási stratégiáról: arról, hogy a differenciált tantervhez és tankönyvhöz való jog csak porhintés, pontosabban: átverés.

A megoldás esélyei

A román nyelv oktatási stratégiájának, módszerének következményeit, okait áttekintő leltár, a magyar tanulók döntő többségének sajátos szociolingvisztikai helyzete, ami merőben más, mint a többi nemzetiségké, szerintem a következő lépések megtételét teszik indokolttá:

1. A román nyelv oktatása csaknem uniformizált, szabványosított gyakorlatának megszüntetése a magyar anyanyelvű oktatási intézmények esetében.

2. A magyarság kommunikációs igényének egyértelművé tétele. Konkrétan, a mai irodalmi román nyelv jó ismeretében, a mai román köznyelv nagyon jó ismeretében vagyunk érdekeltek. Tekintettel arra, hogy a mai románokkal, honfitársainkkal akarunk kommunikálni, nem bizonyos nyelvjárást beszélő vagy a letűnt századok románjaival. A román oktatásnak biztosítania kell azt az alkotmányos és emberi jogot, hogy a magyar anyanyelvű tanuló a román nyelv eme egységes és normatív, tehát nyelvjárások fölötti változatát tanulhassa. Csakis ez biztosíthatja a mindig fennhangon emlegetett érvényesülési esélyegyenlőséget, de az együttműködés sok-sok gyakorlatias hasznát is románok, magyarok számára egyaránt, a mindennapi gazdasági kapcsolatoktól a kulturális, közéleti, tudományos, politikai, érdekvédelmi stb. élet valamennyi területén.

3. A román nyelv tanításának reformja valamennyi oktatási szinten, félmegoldásoktól mentesen. Ennek lehetséges első lépése a román nyelv magyar iskolákban való oktatási stratégiájának gyökeresen más alapokra való helyezése. Ez alatt azt értem, hogy a nyelvoktatás vezérelve egy flexibilis kommunikációs készség kiművelése legyen, amit minden beszélő a maga szakmai igénye szerint tovább fejleszthet. Tehát más tantervek, más tankönyvek, és

ennek folytán más vizsgáztatási rendszer bevezetése az oktatás valamennyi szintjén.

4. A fenti eszközök kimunkálását az idegen nyelvek oktatására alkalmazott, jelenleg az Európában létező legjobb metodológiák és tankönyvek szerint kell elvégezni. Az ismeretellenőrzés tekintetében úgyszintén. Ez távolról sem azt jelenti, hogy a román nyelvet bárki is idegen nyelvnek tekintené.

5. Az általános iskolák oktatási gyakorlatában a hangsúlyt az írás- és a szóbeli kommunikációs készség kialakításának mennyiségi, minőségi, hatékonysági és gyakorlati jellegére kell áthelyezni. Az ismeretellenőrzést ebből következően kell levezetni. A túlzottan sok irodalmi szöveg helyett a mai román nyelv szókinccsével szerkesztett vagy adaptált, mindenképpen a beszélt nyelvhez közelített didaktikai, irodalmi szövegeket kell alkalmazni. Az ideológiai, esztétikai, stilisztikai, nyelvtani stb. elemzések helyett a hangsúly helyeződjön át a szavak, fogalmak, kifejezések stb. értelmezésére, a lehető legváltozatosabb szövegösszefüggésekben és kommunikációs helyzetekben való alkalmazására, a szóképzés és szókinccsgyarapítás sajátos román és magyar mechanizmusainak megértésére, alapvető és funkcionális, de főleg specifikus nyelvtani fogalmak, szabályok megtanulására.

6. Valóban a differenciált, eredményes, gyakorlatias és célirányos nyelv-oktatást szolgálná legalább két alternatív, más-más szintű román nyelvkönyv kidolgozása a magyar iskolák számára is! Ezeket annak függvényében rendelhetnék a magyar iskolák, tagozatok, hogy milyen a térség, a település etnikai összetétele, vagyis hogy a román nyelv környezeti vagy nem környezeti nyelv.

7. A középiskolai oktatás esetében rendezői elvként javasolnám a tananyag tematikai felépítését a közleménytípusok stílusait követve (după stilurile funcționale ale limbii): hivatalos, jogi, publicisztikai, tudományos, társalgási, szépirodalmi. Itt a hangsúlyt ezen szövegek tanulmányozására, de még inkább írására, szerkesztésére, ezek gyakorlására kell helyezni. A szépirodalmi stílus esetében pedig a román klasszikus és modern irodalom válogatott, emblematikus alkotásainak műfajok szerinti bemutatására. Ezáltal elkerülhető az anyanyelv és irodalom, román nyelv és irodalom oktatásában évtizedek óta tapasztalható párhuzamosság, csillapítható a magyar tanulót amúgy is érintő túlterhelés.

8. A tantárgy megnevezését illetően: az európai nyelvészet szóhasználatából merítve – *román nyelv mint második nyelv, román nyelv mint nem anyanyelv* (limba română ca limbă maternă) –, ez utóbbit tartom szerencsésebbnek. Lélektani előnye, hogy senkiben nem gerjeszt indulatokat, nem rangsorol, semleges, tökéletesen megfelel a nyelvet tanuló alany és a tanult nyelv viszonyának, realitásának.

9. Fontos és igen hasznos volna a román nyelv magyar (nemzetiségi) iskolákban való tanításának problematikáját, módszereit, tapasztalatát közzé tevő (negyedévi) szakfolyóirat beindítása.

10. A román nyelv tanulásának ösztönzése céljából román nyelvi versenyek (tantárgyolimpiák) rendszerét kellene létrehozni a magyar tanulók számára, vonzó jutalmazás, díjazás biztosításával.

Remélem, kitűnik, hogy gondolatmenetem nem a román nyelv tanításának elbogatellizálását, súlytalanítását követi oktatási rendszerünkben. Ellenkezőleg: annak haszonnal járó végzését.